УДК 316.485.26+364(477.61)

DOI: 10.12958/2227-2844-2021-2(340)-1-15-26

Курило Віталій Семенович,

доктор педагогічних наук, професор, академік Національної академії педагогічних наук України, голова вченої ради ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка», м. Старобільськ, Україна.

donluga@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0003-2471-3358>

Караман Олена Леонідівна,

доктор педагогічних наук, професор, директор навчально-наукового інституту педагогіки і психології ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка», м. Старобільськ, Україна.

karaman.olena.lnu@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-8541-9972>

КОНФЛІКТНІСТЬ СОЦІАЛЬНОГО СЕРЕДОВИЩА ЯК ПРЕДМЕТ ДОСЛІДЖЕННЯ

В основі конфліктності соціального середовища як предмету дослідження лежить поняття соціального конфлікту. Ученими давно встановлена істина, що конфлікт – це незмінний атрибут людської цивілізації, історія якої складається з нескінченної низки різних конфліктів – між країнами і народами, різними соціальними спільнотами, групами і верствами населення, окремими людьми тощо. З найдавніших часів люди намагались вирішувати конфлікти та мріяли про безконфліктне суспільство. Однак, усі ці спроби закінчувались невдало і породжували нові конфлікти.

Маючи давню історію, проблема конфліктності вже накопичила достатнє теоретичне підґрунтя. Так, теоретико-методологічні засади конфлікту розроблялися І. Бекешкіною, М. Вебером, К. Марксом, Е. Дюркгеймом, В. Танчером, М. Михальченком та ін.

Сутності, чинникам, механізмам протікання і розв'язання конфліктів присвячені роботи відомих конфліктологів К. Боулдінга, Р. Дарендорфа, Л. Козера, Л. Крісберга, Дж. Рекса, А. Турена, С. Хантінгтона, Ч. Тіллі та ін. Дослідженню різноманітних форм і видів конфлікту присвячені праці А. Бандурки, Е. Головахи, В. Друзя, Л. Нечипоренко, В. Кудрявцева, В. Тишкова, Н. Паніної, М. Михальченка, Р. Шлаковой, А. Ішмуратова та ін.

Серед сучасних вітчизняних дослідників соціального конфлікту можна назвати таких учених, як Л. Гуменюк, М. Капітоненко, Е. Ковтуненко, В. Котигоренко, Б. Леонов, Л. Лескова, Ю. Мацієвський, Н. Пилат, О. Петрунько та ін.

Метою статті є теоретичне та експериментальне обґрунтування конфліктності соціального середовища в Луганській області як наслідку гібридної війни на Сході України.

Основними *методами* дослідження стали *теоретичні* (аналіз, синтез, порівняння, узагальнення) для визначення термінологічного апарату дослідження та теоретичного аналізу конфліктності середовища Луганської області та *експериментальні* (соціологічне дослідження) для визначення рівня конфліктності соціального середовища в Луганській області внаслідок гібридної війни на Сході України.

Учені зазначають, що термін «соціальний конфлікт» уперше ввів до наукового обігу німецький соціолог Г. Зіммель, який вважав конфлікт універсальним явищем, а безконфліктне суспільство недієздатним. Тобто, за його думкою, конфлікт – це засіб розвитку суспільства.

Цю тезу доводить і сучасна дослідниця проблеми конфлікту Н. Пилат, яка простежує генезу щодо зміни уявлень про конфлікт: від негативної оцінки як «хвороби» людських стосунків в межах теорії функціоналізму (Т. Парсонс, Е. Дюркгейм, Е. Мейо) до визнання його в якості необхідного та природного моменту розвитку соціальної системи в межах соціології конфлікту (К. Маркс, М. Вебер, В. Парето, Р. Дарендорф). Становлення конфліктологічної парадигми у теорії конфліктів наголошує на позитивній ролі конфлікту в гармонізації соціальних стосунків та принциповій можливості управління ними. Отже, робить висновок Н. Пилат, за останнє століття погляд на конфлікт як на негативне явище, яке потребує викорінення, знищення тощо, еволюціонував до характерного для сучасної науки прийняття конфлікту як невід'ємного елемента соціального життя, що має також певні позитивні функції (Пилат, 2005).

Дослідники конфлікту встановлюють різноманітні причини конфліктів. М. Капітоненко виділяє п'ять основних груп чинників, що спричиняють конфлікти: *політичні* (дискримінаційна політична система, порушення політичних прав деяких груп, нерівний доступ до влади, ідеологічна несумісність тощо); *соціально-економічні* (економічна дискримінація, нерівний доступ до ринку праці, несправедливий розподіл природних ресурсів тощо); *культурні* (культурна, мовна дискримінація); *історичні* (ступінь спільної групової ідентичності); *структурні* (Капітоненко, 2009, с. 278).

Л. Гуменюк виділяє та теоретично обґрунтовує різні види конфлікту: міждержавні, соціокультурні, політичні, етнополітичні, юридичні, трудові, педагогічні, міжособистісні та внутрішньоособистісні (Гуменюк, 2015).

Тому можемо говорити про різні структури конфлікту, у тому числі вертикальну (ієрархічну), що включає різні рівні конфлікту: міжнародні, на рівні держави (нації, суспільства), громади, колективу (соціальної групи), міжособистісні, внутрішньоособистісні.

Е. Ковтуненко робить висновок про необхідність вивчення

консенсусу конфлікту (різноманітних його форм і видів, механізму розгортання та вирішення тощо) саме в рамках теорії соціального конфлікту, що є на сьогодні актуальною проблемою розвитку останньої (Ковтуненко, 2013).

Що ж таке соціальний конфлікт?

Дослідник соціальних конфліктів Л. Гуменюк наводить низку найбільш влучних визначень понять «конфлікт», «соціальний конфлікт» у науковій літературі:

- «Конфлікт – це найважливіша сторона взаємодії людей в суспільстві, свого роду клітинка соціального буття. Це форма відносин між потенційними або актуальними суб'єктами соціальної дії, мотивація яких обумовлена протилежними цінностями і нормами, інтересами і потребами» (А. Здравомислов, 1995).

- «Конфлікт – це найбільш гострий спосіб вирішення значущих протиріч, що виникають в процесі взаємодії, які полягають у протидії суб'єктів конфлікту і звичайно супроводжується негативними емоціями» (А. Анцупов, А. Шипілов, 1999).

- «Конфлікт – це важко вирішувана суперечність, пов'язана з гострими емоційними переживаннями» (Психологічний словник, 1983).

- «Соціальний конфлікт – це боротьба через цінності або претензії на статус, владу або обмежені ресурси, у якій цілями конфліктуючих сторін є не тільки досягнення бажаного, але також і нейтралізація, нанесення збитку або усунення суперника» (Л. Козер, 1968).

- «Соціальний конфлікт – це граничний випадок загострення соціальних суперечностей, що виражаються в зіткненні різних соціальних груп, соціальних інститутів, обумовленому протилежністю або істотною відмінністю їх інтересів, цілей, тенденцій розвитку» (Соціологічний словник, 1991).

- «Соціальний конфлікт – вид протистояння, при якому сторони прагнуть захопити територію або ресурси, загрожують опозиційним індивідам або групам, їх власності або культурі таким чином, що боротьба приймає форму атаки або оборони» (А. Дмитрієв).

Отже, робить висновок Л. Гуменюк, найчастіше вчені конфлікт визначають як активні взаємоспрямовані дії опонентів для реалізації своїх цілей, забарвлені сильними емоційними переживаннями. Натомість *соціальний конфлікт* – це відкрите протистояння, зіткнення двох і більш суб'єктів і учасників соціальної взаємодії, причинами якої є усвідомлені несумісні потреби, інтереси і цінності (Гуменюк, 2015).

Підтримуючи думку вченого, до суб'єктів конфлікту відносимо окремих індивідів, різні соціальні групи, класи, нації, держави.

На наш погляд, у конфліктному соціальному середовищі, що штучно склалося на Сході України внаслідок неоголошеної війни Російської Федерації проти України, можна говорити про різні види і рівні конфліктів, спричинені високою концентрацією різних категорій населення на невеличкій території, підконтрольній українській владі –

місцеві мешканці, внутрішньо переміщені особи, особи з тимчасово окупованої території, військовослужбовці-учасники бойових дій (які є переважно мешканцями Західної України).

Якщо взяти ієрархічну, багаторівневу, структуру конфліктного середовища, то наразі в Україні яскраво вираженими є міждержавний, внутрішньодержавний, міжособистісний, внутрішньоособистісний конфлікти:

- *по-перше*, в Україні вже сьомий рік поспіль триває неоголошена війна, що є наслідком *міждержавного конфлікту*, який виявляється в зіткненні двох сторін задля втілення в життя цілей, спрямованих на реалізацію корінних політичних інтересів суб'єктів;

- *по-друге*, всередині України спостерігається *внутрішньодержавний конфлікт між різними соціальними й політичними групами* щодо розподілу владних повноважень, панування та управління державою і суспільством на різних рівнях;

- *по-третє*, на Сході України маємо яскраво виражений *міжособистісний конфлікт* між різними категоріями населення як складно вирішувана суперечність між людьми, викликана несумісністю їх поглядів, інтересів, цілей і потреб (Гуменюк, 2015, с.143);

- *по-четверте*, наразі кожний мешканець Сходу України (й особливо ВПО, особи з окупованої території, військовослужбовці) відчуває *внутрішньоособистісний конфлікт* – стан особистості, коли в ній на різних структурних рівнях одночасно існують суперечливі та взаємовиключні мотиви, ціннісні орієнтації і цілі, з якими вона в цей момент не в змозі впоратися, тобто виробити пріоритети поведінки (Гуменюк, 2015, с. 126).

Категоріальний апарат конфліктології охоплює й такі поняття, як «етнос» і «нація» та похідні від них – етнічний, національний, етнонаціональний конфлікти, що яскраво проявилися в умовах гібридної війни.

Так, строкатість етнічної структури в межах України та штучний й тривалий етнополітичний розкол України на Схід і Захід, стали причиною суперечностей, напруженості, які, у результаті цілеспрямованого інформаційно-психологічного впливу з боку сусідньої держави, породили відкриті конфлікти у відносинах між етнічними групами. У їхній основі лежить реалізація однієї з фундаментальних біологічних потреб людини – потреба у приналежності до певної *етнічної* спільності. Самоідентифікація «Я – українець» або «Я – поляк» є виразом глибинної потреби людини бути частиною однієї з найстійкіших соціальних спільнот – *етносу*.

Етнонаціональний конфлікт – специфічна форма прояву соціального конфлікту: організовані політичні дії, масові безлади, сепаратистські виступи і навіть громадянські війни, у яких протистояння проходить за лінією етнічної спільності, де сторони (або одна із сторін) вступають у взаємодію за етнічною ознакою (Гуменюк, 2015, с. 194–222).

Незвичайна гібридна війна на Сході України із застосуванням брудних інформаційно-психологічних технологій спричинила зміну світогляду, свідомості й самосвідомості значної частини населення, унаслідок чого люди, які нещодавно ідентифікували себе з українцями, стали ідентифікувати себе з «руським миром», відкрито виступивши за відокремлення від України та ставши на бік агресора. Тепер, проживаючи на тимчасово окуповані території України, ці ж люди відчують проблему із самоідентифікацією, задаючи собі питання: Хто ми? Представники якого етносу або нації? Багато з цих людей щоденно пересікають лінію розмежування, щоб отримати соціальні виплати, і щодня породжують конфліктність у соціальному середовищі на Сході України.

Отже, на основі спостережень нами було висунуто гіпотезу про те, що військовий конфлікт на Сході України спричинив високий ступінь конфліктності соціального середовища внаслідок високої концентрації різних категорій населення на підконтрольній Україні території – місцевих мешканців, внутрішньо переміщених осіб, осіб з тимчасово окупованої території, військовослужбовців-учасників бойових дій.

Цю гіпотезу нами було перевірено шляхом експериментального дослідження рівня конфліктності соціального середовища Луганської області в межах **Проекту ЄС «Інтенсифікація впливу вчителів Луганської області на процеси примирення і встановлення миру»** (керівник проф. В. Курило, виконавець – *Луганський національний університет імені Тараса Шевченка*), метою якого є сприяння встановленню миру і примиренню на Сході України шляхом зміцнення потенціалу Луганського національного університету імені Тараса Шевченка і Луганського обласного інституту вдосконалення вчителів (Проект ЄС «Інтенсифікація впливу вчителів Луганської області на процеси примирення і встановлення миру», 2020).

Як бачимо, у якості основних суб'єктів впливу на процеси примирення і встановлення миру в Луганській області обрано педагогів (викладачів і вчителів закладів загальної середньої та вищої освіти).

Світовий досвід доводить, що освіта відіграє важливу роль у вирішенні конфліктів, зміцненні миру і примиренні, формуванні бачення сталого розвитку суспільства на територіях, що постраждали від конфлікту. Тому досягнення загальної мети Проекту планується за рахунок мультиплікативного ефекту. Педагоги (викладачі, учителі) є носіями знань, культури, цінностей і переконань. У період надання освіти – від дошкільної до вищої професійної – особистість формується здебільшого під впливом педагогів. Тому одним із завдань Проекту стала підготовка педагогів (викладачів, учителів) до здійснення миротворчої діяльності серед студентів, учнів, батьків, населення.

Зважаючи на тему Проекту, *метою* соціологічного дослідження стала діагностика рівня конфліктності соціального середовища Луганської області очима педагогів (учителів/викладачів) та здобувачів

освіти (учнів/студентів). Провідними завданнями дослідження – оцінити конфліктогенність соціального середовища Луганської області (на рівні громади, колективу, особистості) з точки зору респондентів; визначити рівень їх знань та готовності мінімізувати наслідки конфлікту; спроектувати умови, необхідні для підготовки педагогів (учителів, викладачів) до миротворчої діяльності з учнями, студентами, населенням Луганської області.

Для проведення соціологічного дослідження було розроблено 2 анкети (для учителів/викладачів та учнів/студентів) на визначення рівня конфліктності соціального середовища Луганської області на трьох рівнях – громади, колективу та особистості, а також лінії поведінки респондентів у конфліктних ситуаціях, їх обізнаності щодо конфліктології, медіації, миротворчості, досвіду участі в посередництві під час конфліктних ситуацій (Звіт по результати первинного соціологічного дослідження «Діагностика рівня конфліктності соціального середовища Луганської області та готовності впливу вчителів на процеси примирення і встановлення миру», 2020).

У дослідженні взяли участь 420 учителів/викладачів та 654 учнів/студентів, що проживають/працюють/навчаються в таких районах Луганської області (території проведення Операції Об'єднаних Сил): Старобільському, Кремінському, Білокуракинському, Сватівському, Біловодському, Троїцькому, Новоайдарському, Новопсковському, Станично-Луганському, а також у містах обласного значення (Сєвєродонецьк, Лисичанськ, Рубіжне).

Респондентам надавалась змога висловити свою згоду/незгоду з твердженнями, які стосуються громади, колективу, особистого життя та критичного мислення, за п'ятибальною шкалою, де 5 – повністю згоден/на, а 1 – повністю не згоден/згодна. Результати дослідження наведено в *табл. 1*.

Таблиця 1

Розподіл думок вчителів/викладачів та учнів/студентів щодо деяких тверджень з конфліктності соціального середовища та його причин (максимальна оцінка 5)

Твердження рівня громади	Учителі/викладачі	Учні/студенти
	Середнє арифметичне	Середнє арифметичне
На вулицях громади часто можна стати свідком суперечок між жителями громади	2,3	2,5
На вулицях громади часто можна побачити суперечки між учасниками ООС (АТО) (військовослужбовцями) та місцевими жителями громади	1,7	1,9
На вулицях громади часто можна стати свідком суперечок між ВПО (внутрішньо переміщеними особами) та місцевими жителями	1,8	2,0

Твердження, рівня колективу чи академічної групи	Учителі/викладачі	Учні/студенти
У моєму робочому колективі/ академічній групі/ класі часто трапляються суперечки, конфлікти між керівництвом та підлеглими/ між викладачами/учителями та студентами/учнями	1,9	1,8
У моєму робочому колективі/ академічній групі/ класі часто трапляються суперечки чи конфлікти між викладачами (учителями)/ або студентами/учнями	1,8	2,1
У моєму робочому колективі/ закладі освіти часто трапляються суперечки чи конфлікти між викладачами (учителями) та здобувачами освіти (студентами або учнями)	1,8	1,7
Твердження, рівня критичного мислення	Учителі/викладачі	Учні/студенти
Мої знайомі та друзі завжди перевіряють отриману інформацію та критично сприймають новини	3,1	2,7
Мої колеги/ однокласники/одногрупники завжди перевіряють отриману інформацію та критично сприймають новини	3,3	2,7
Я завжди перевіряю отриману інформацію та критично сприймаю новини	3,6	2,9
Твердження, рівня особистості	Учителі/викладачі	Учні/студенти
Я часто конфліктую або вступаю в суперечками на вулицях громади	1,3	1,4
Я часто сперечаюсь з колегами по роботі/ однокласниками/одногрупниками	1,5	1,7
Я часто сварю здобувачів освіти (учнів, студентів)/ викладачами/учителями	1,5	1,4
Я не вступаю в конфліктні ситуації, але з родичами чи друзями обговорюю деякі ситуації на роботі/ тими чи іншими особами або соціальними групами	3,4	3,1
Твердження щодо причин конфліктів	Учителі/викладачі	Учні/студенти
Я вважаю, що конфлікт, який розгорнувся на сході України, треба врегулювати мирним шляхом	4,5	4,4
Я вважаю, що Російська Федерація винна в тому, що зараз відбувається на сході України	3,4	2,8
Я вважаю, що через конфлікт, який розгорнувся на сході України, у моїй громаді підвищився рівень конфліктності	2,9	2,8
Я вважаю, що наразі існує нагальна потреба у зменшенні рівня конфліктності в моїй громаді мирним шляхом	2,9	2,9

З табл. 1 (відсортована за кластерами) можна побачити, що опитані не відчують занадто загостреної конфліктогенності у своїй громаді, хоча й констатують, що серед певних соціальних груп та мешканцями громади все ж таки спостерігаються суперечки. Наприклад, середнє арифметичне твердження «на вулицях громади часто можна стати свідком суперечок між жителями громади» має 2,3 бали за оцінкою учителів/викладачів та 2,5 – учнів/студентів, що свідчить про наявність у громаді соціальної напруги. На вулицях громади учні/студенти частіше бачать суперечки між учасниками ООС (АТО) (військовослужбовцями) та місцевими жителями громади, ніж учителі/вчителі (1,9 та 1,7 відповідно). Така ж ситуація з суперечками або конфліктами на вулицях громади між ВПО (внутрішньо переміщеними особами) та місцевими мешканцями, тобто учні/студенти частіше стають свідками таких конфліктних ситуацій, ніж учителі/викладачі (2,0 та 1,8 відповідно). Треба зазначити, що оцінки учителів/викладачів та учнів/студентів різняться не суттєво та коливаються в межах похибки. Якщо звернути увагу на наступний блок тверджень (табл. 1 «Твердження рівня колективу чи академічної групи»), то можна побачити, що здобувачі освіти відчують напруження у академічній групі/класі, через те, що часто трапляються суперечки чи конфлікти між студентами/учнями (2,1), у вчителів/викладачів цей показник нижчий (1,8), тобто між колегами. Щодо рівня критичного мислення, то очевидно, що учителі/викладачі частіше перевіряють отриману інформацію та критично сприймають новини, ніж здобувачі освіти (3,6 та 2,9 відповідно), мають відповідальне оточення, тобто їх колеги та знайомі мають звичку перевіряти отриману інформацію. Що стосується особистісного рівня, то респонденти відчують низький поріг конфліктності в своєму повсякденному житті та майже не вступають в суперечки чи конфліктні ситуації. Проте, простежується латентність реакцій на конфліктні ситуації. До прикладу, твердження «я не вступаю в конфліктні ситуації, але з родичами чи друзями обговорюю деякі ситуації на роботі/тими чи іншими особами або соціальними групами» (учителі/викладачі 3,4, учні/студенти 3,1) свідчить про те, що має місце оцінка конфлікту чи підтримка тієї чи іншої сторони конфлікту приховано, що може призвести до створення латентного конфлікту, коли конфлікт не виникає лише тому, що не усвідомлюється суб'єктами конфлікту. Серед проєкцій на конфліктність у Луганській області опитані реагують адекватно та зазначають, що конфлікт необхідно врегульовувати мирним шляхом. На твердження «я вважаю, що конфлікт, який розгорнувся на сході України, треба врегульовувати мирним шляхом» отримано максимальний показник від середнього – 4,5 та 4,4 відповідно. Також респонденти дійшли згоди, що існує нагальна потреба у зменшенні рівня конфліктності в своїх громадах мирним шляхом (2,9 та 2,9). Розділились думки щодо винних у конфлікті, який розгорнувся на Сході України. Учителі/викладачі частіше звинувачують Російську Федерацію, ніж здобувачі освіти (3,4 та 2,8

відповідно), проте зійшлися в думках щодо твердження «через конфлікт, який розгорнувся на Сході України, у моїй громаді підвищився рівень конфліктності» (2,9 та 2,8 відповідно). Таким чином, респонденти зазначають, що конфліктогенність у громадах однозначно збільшилась та дійшли однозначної згоди щодо необхідності зменшення цього рівня мирним шляхом.

На основі результатів соціологічного дослідження було розроблено методичні рекомендації щодо шляхів зниження рівня конфліктності в соціальному середовищі Луганської області та підготовки вчителів/викладачів до миротворчої діяльності, зокрема створення Освітніх центрів та реалізації на їх базі освітньо-психологічних програм для освітян, учнів, студентів і населення Луганської області, спрямованих на розвиток толерантності, безконфліктної поведінки, психологічного відновлення й адаптації, інформаційної грамотності, творчого й лідерського потенціалу, мобільності, навичок особистісного й професійного зростання, інклюзивної компетентності тощо як засобів миротворчих процесів.

З повними матеріалами звіту про результати соціологічного дослідження «Діагностика рівня конфліктності соціального середовища Луганської області та готовності впливу вчителів на процеси примирення і встановлення миру» можна ознайомитися на сайті Проєкту (Звіт по результати первинного соціологічного дослідження «Діагностика рівня конфліктності соціального середовища Луганської області та готовності впливу вчителів на процеси примирення і встановлення миру», 2020).

Отже, виконуючи мету статті, що полягала в теоретичному та експериментальному обґрунтуванні конфліктності соціального середовища в Луганській області як наслідку гібридної війни на Сході України, нами було зроблено такі висновки. Учені в галузі конфліктології трактують конфлікт як активні взаємоспрямовані дії опонентів для реалізації своїх цілей, забарвлені сильними емоційними переживаннями, а соціальний конфлікт – як відкрите протистояння, зіткнення двох і більш суб'єктів і учасників соціальної взаємодії, причинами якої є усвідомлені несумісні потреби, інтереси та цінності. Унаслідок гібридної війни та внутрішньої міграції у громадах Сходу України утворилася висока концентрація різних категорій населення (місцеве, внутрішньо переміщені особи, особи з тимчасово окупованої території, військовослужбовці-учасники бойових дій), що спричинило підвищений рівень конфліктності соціального середовища Луганської області та викликала необхідність цілеспрямованого впливу на процеси примирення і встановлення миру в регіоні. З цією метою Луганським національним університетом імені Тараса Шевченка було виграно грант від Європейського Союзу на виконання Проєкту «Інтенсифікація впливу вчителів Луганської області на процеси примирення і встановлення миру», у межах якого було проведено соціологічне дослідження на визначення рівня конфліктності соціального середовища в Луганській

області. У результаті експериментальним шляхом було доведено тезу про те, що гібридна війна на сході України спричинила високий рівень конфліктності соціального середовища Луганської області на рівні громади, колективу й особистості та зумовила необхідність цілеспрямованого впливу на процеси примирення і встановлення миру в регіоні. Наступним кроком дослідження в цьому напрямі буде проєктування освітнього середовища та розробка освітньо-психологічних програм у межах Проєкту для учнів, студентів, вчителів, викладачів, населення, спрямованих на зниження конфліктності соціального середовища Луганської області та формування навичок миротворчої діяльності.

Список використаної літератури

- 1. Гуменюк Л. Й.** Соціальна конфліктологія. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2015. 564 с.
- 2. Капітоненко М. Г.** Міжнародні конфлікти. Київ: «Либідь», 2009. 352 с.
- 3. Ковтуненко Е. С.** Концептуалізація поняття конфліктної взаємодії в руслі теорії соціального конфлікту. *Актуальні проблеми соціології, психології, педагогіки*. 2013. Вип. 19. С. 71–77.
- 4. Леонов Б. Д.** Соціальні конфлікти та їх роль у детермінації терористичної діяльності. *Інформація і право*. 2012. № 3(6). С. 164–168.
- 5. Пилат Н.** Проблема конфліктності людських стосунків у ракурсі філософсько-соціологічних та психологічних інтерпретацій. URL: <http://znc.com.ua/ukr/publ/periodic/shpp/2005/1/p119.php> (дата звернення: 24.02.2021).
- 6. Проєкт ЄС** «Інтенсифікація впливу вчителів Луганської області на процеси примирення і встановлення миру». URL: <http://luteachrp.luguniv.edu.ua/> (дата звернення: 02.03.2021).
- 7. Звіт** по результати первинного соціологічного дослідження «Діагностика рівня конфліктності соціального середовища Луганської області та готовності впливу вчителів на процеси примирення і встановлення миру». URL: http://luteachrp.luguniv.edu.ua/wp-content/uploads/2020/09/Report_new.pdf (дата звернення: 02.03.2021).

References

- 1. Humeniuk, L. Y.** (2015). *Sotsialna konfliktolohiia* [Social conflictology]. Lviv: Lvivskyi derzhavnyi universytet vnutrishnikh sprav [in Ukrainian].
- 2. Kapitonenko, M. H.** (2009). *Mizhnarodni konflikty* [International conflicts]. K.: «Lybid» [in Ukrainian].
- 3. Kovtunencko, E. S.** (2013). *Kontseptualizatsiia poniattia konfliktnoi vzaiemodii v rusli teorii sotsialnoho konfliktu* [Conceptualization of the concept of conflict interaction in line with the theory of social conflict]. *Aktualni problemy sotsiolohii, psykhologhii, pedahohiky* – *Actual problems of sociology, psychology, pedagogy*, 19, 71-77 [in Ukrainian].
- 4. Leonov, B. D.** (2012). *Sotsialni konflikty ta yikh rol u determinatsii terorystychnoi diialnosti* [Social conflicts and their role in the determination of terrorist activity]. *Informatsiia i pravo* –

Information and law, 3(6), 164-168 [in Ukrainian]. 5. Pylat, N. (2005). Problema konfliktnosti liudskykh stosunkiv u rakursi filosofsko-sotsiologichnykh ta psykholohichnykh interpretatsii [The problem of conflict of human relations in the perspective of philosophical, sociological and psychological interpretations]. Retrieved from <http://znc.com.ua/ukr/publ/periodic/shpp/2005/1/p119.php> [in Ukrainian]. 6. Proiekt YeS «Intensyfikatsiia vplyvu vchyteliv Luhanskoï oblasti na protsesy prymyrennia i vstanovlennia myru» [EU project «Intensification of the influence of teachers of Luhansk region on the processes of reconciliation and peace»]. Retrieved from <http://luteachrp.luguniv.edu.ua/> [in Ukrainian]. 7. Zvit po rezultaty pervynnoho sotsiologichnoho doslidzhennia «Diahnostyka rivnia konfliktnosti sotsialnoho seredovyscha Luhanskoï oblasti ta hotovnosti vplyvu vchyteliv na protsesy prymyrennia i vstanovlennia myru» [Report on the results of the initial sociological study «Diagnosis of the level of conflict in the social environment of Luhansk region and the readiness of teachers to influence the processes of reconciliation and peace»]. Retrieved from http://luteachrp.luguniv.edu.ua/wp-content/uploads/2020/09/Report_new.pdf [in Ukrainian].

Курило В. С., Караман О. Л. Конфліктність соціального середовища як предмет дослідження

У статті наведено теоретичне й експериментальне обґрунтування проблеми конфліктності соціального середовища в Луганській області як наслідку гібридної війни на Сході України.

Встановлено, що конфлікт – це активні взаємоспрямовані дії опонентів для реалізації своїх цілей, забарвлені сильними емоційними переживаннями; соціальний конфлікт – відкрите протистояння, зіткнення двох і більш суб'єктів і учасників соціальної взаємодії, причинами якої є усвідомлені несумісні потреби, інтереси та цінності.

Експериментально доведено, що гібридна війна на Сході України спричинила високий рівень конфліктності соціального середовища Луганської області на рівні громади, колективу й особистості та викликала необхідність цілеспрямованого впливу на процеси примирення і встановлення миру в регіоні.

Ключові слова: соціальний конфлікт, гібридна війна, Схід України, конфліктне соціальне середовище, соціологічне дослідження.

Курило В. С., Караман Е. Л. Конфликтность социальной среды как предмет исследования

В статье раскрыто теоретическое и экспериментальное обоснование проблемы конфликтности социальной среды в Луганской области как следствие гибридной войны на Востоке Украины.

Установлено, что конфликт – это активные взаимонаправленные действия оппонентов для реализации своих целей, окрашенные сильными эмоциональными переживаниями; социальный конфликт –

открытое противостояние, столкновение двух и более субъектов и участников социального взаимодействия, причинами которого являются осознанные несовместимые потребности, интересы и ценности.

Експериментально доказано, що гібридна війна на Сході України викликала високий рівень конфліктності соціальної середовища Луганської області на рівні громади, колектива і людини і викликала необхідність цільового впливу на процеси примирення і встановлення миру в регіоні.

Ключевые слова: соціальний конфлікт, гібридна війна, Схід України, конфліктна соціальна середовища, соціологічне дослідження.

Kurylo V., Karaman O. Conflict of the Social Environment as a Subject of Research

The article presents a theoretical and experimental substantiation of the problem of conflict of the social environment in Luhansk region as a consequence of the hybrid warfare in East of Ukraine.

It is determined that the conflict is an active reciprocal actions of opponents to achieve their goals, colored by strong emotional experiences; social conflict is opened confrontation, collision of two or more subjects and participants of social interaction, the causes of which are perceived incompatible needs, interests and values.

It is established that as a result of the hybrid warfare in the communities of East of Ukraine a high concentration of different categories of the population was formed, which caused an increased level of conflict in the social environment. The results of a sociological study on determining the level of conflict in the social environment in Luhansk region within the Project of EU «Intensification of the influence of teachers in Luhansk region on the processes of reconciliation and peace» are presented. It has been experimentally proven that the hybrid warfare in East of Ukraine caused a high level of conflict in the social environment of Luhansk region at the level of community, collective and individual and caused the need for targeted influence on reconciliation and peace in the region.

Key words: social conflict, hybrid warfare, East of Ukraine, conflict social environment, sociological research.

Стаття надійшла до редакції 26.03.2021 р.

Прийнято до друку 30.04.2021 р.

Рецензент – д. п. н., проф. Харченко С. Я.